

FAILAKA - ΝΗΣΟΣ ΙΚΑΡΟΣ ΣΤΟΝ ΑΡΑΒΙΚΟ ΚΟΛΠΟ

Άννα Τρικάρδου-Μαλλικούρη
Αρχαιολόγος, Αναπληρώτρια Γενική Γραμματέας της ΕΦΑ

Η μικρή επίπεδη νήσος Failaka (μήκους 13 χλμ. και μέγιστου πλάτους 7χλμ.) βρίσκεται στο κέντρο του Κόλπου του Κουβέιτ και έχει το σχήμα τριγώνου. Κατείχε πάντοτε σημαντική θέση στον εμπορικό θαλάσσιο δρόμο μεταξύ Μεσοποταμίας και Ινδίας, εμπόριο που συνεχίστηκε και αργότερα με τους Άραβες. Η προέλευση του ονόματος Failaka προβλημάτισε τους επιστήμονες, εφόσον δεν σημαίνει τίποτε στα αραβικά ούτε σε άλλη γλώσσα. Μια ελκυστική ερμηνεία είναι ότι λόγω της σχέσης του νησιού με τους Έλληνες μπορεί να παραπέμπει στο ελληνικό ΦΙΛΙΚΑ και το νησί να ήταν γνωστό ως φιλική Ίκαρος, κάτι ανάλογο με την Υεμένη που για τους Ρωμαίους ήταν η Felix Arabia, φιλική ή ευδαίμων Αραβία.

Λόγω και της ύπαρξης άφθονου γλυκού ύδατος, το νησί ήταν σχεδόν πάντοτε κατοικημένο. Το 1937 βρέθηκε η στήλη του Σωτέλη «Σωτέλης Αθηναίος και οι στρατιώτες του ανέθεσαν Δί σωτήρι, Ποσειδώνι και Αρτέμιδι σωτήρα». Για πρώτη φορά γίνεται αναφορά ότι κάποτε στο παρελθόν Έλληνες στρατιώτες βρέθηκαν στο νησί και αφιέρωσαν

Κάτοψη της Ελληνιστικής ακρόπολης (3ος π.Χ.)

στους θεούς τους. Η επιβεβαίωση όμως ότι η Failaka ήταν η νήσος Ίκαρος, όπως την αναφέρουν ο Αρριανός και ο Στράβων, ήλθε πολύ αργότερα, το 1960, με την ανεύρεση στο μερικώς τότε ανασκαμμένο ιερό της Αρτέμιδος της γνωστής Στήλης του Ίκαρου με μια μακρά ελληνική επιγραφή από 44 σειρές, όπου για πρώτη φορά αναφερόταν η ονομασία Ίκαρος.

Οι ανασκαφές στη Failaka άρχισαν το 1958 από Δανική αρχαιολογική αποστολή. Στο νησί εκπροσωπούνται δίπλα δίπλα οι δύο πιο σημαντικές περιόδους στην ιστορία του Κόλπου: αυτή του πολιτισμού Dilmun και η ελληνοιστική περίοδος. Η πιο παλιά μαρτυρία εγκατάστασης στο νησί χρονολογείται στα τέλη της τρίτης χιλιετηρίδας και ανήκει στον πολιτισμό Dilmun. Σύμφωνα με τις πηγές των Σουμερίων, το Dilmun είχε διπλή σημασία, θρησκευτική και μυθική από τη μια και οικονομική από την άλλη. Ο γεωγραφικός χώρος που υποδηλώνεται με αυτό το όνομα περιλαμβάνει το αρχιπέλαγος του Bahrein και την ανατολική ακτή της Αραβικής χερσονήσου συμπεριλαμβανομένου και του σημερινού Κουβέιτ. Στη σουμερική φιλολογία το Dilmun ήταν ο τόπος γεννήσεως των θεών, ο Παράδεισος της Δημιουργίας, αλλά ήταν συγχρόνως και τόπος σημαντικός για τη διακίνηση του εμπορίου από την κοιλάδα του Ινδού ποταμού μέχρι την Β. Συρία και την κοιλάδα του Ευφράτη. Οι έμποροι του Dilmun θα είχαν λοιπόν εμπορικές εγκαταστάσεις, ένα είδος «εμπορειών» στους σημαντικότερους εμπορικούς κόμβους και η Failaka, από τα ευρήματα των ανασκαφών, ήταν ένας τέτοιος ενδιάμεσος εμπορικός σταθμός που ιδρύθηκε πιθανότατα από το Bahrein.

Το νησί ήταν κατάφυτο και πλούσιο σε πηγές γλυκού ύδατος. Γύρω στο 2000 π.Χ. περίπου εγκαθίσταται περιορισμένος αριθμός ανθρώπων με ένα πολιτισμό όμως πλήρως ανεπτυγμένο. Όλα τα αρχαιολογικά ευρήματα αυτής της εποχής περιορίζονται στη ΝΔ πλευρά του νησιού, το Tell Sa'ad, και αποτελούνται από δύο ενότητες, σε 200μ. απόστα-

FAILAKA - ΝΗΣΟΣ ΙΚΑΡΟΣ ΣΤΟΝ ΑΡΑΒΙΚΟ ΚΟΛΠΟ

ση η μία από την άλλη. Δυτικά βρισκόταν το «χωριό» που περιελάμβανε 30 περίπου κατοικίες. Η ανατολική πλευρά του οικισμού είχε σχεδόν μνημειώδη χαρακτήρα, με υπερυψωμένο υπαίθριο χώρο δικην ανδήρου, που αποδείχθηκε ότι ήταν ιερό τετράγωνο σχήματος (20 X 20) κτισμένο από πελεκητούς λίθους και σε λίγα μέτρα απόσταση βρισκόταν άλλο μεγάλο κτήριο (23 X 22), πιθανότατα το διοικητικό και πολιτικό κέντρο του νησιού, που ονομάστηκε «Ανάκτορο» και που ήταν εφοδιασμένο και με σύστημα ύδρευσης. Είναι άξιο προσοχής ότι κανένας τάφος αυτής της εποχής δεν έχει ακόμη ανασκαφεί.

Η κεραμική και τα ευρήματα είναι παράλληλα με αυτά του Bahrein και το πιο σημαντικό εύρημα είναι μια θαυμάσια συλλογή από σφραγιδολίθους (περί τους 400), που πιστοποιούν τη σημασία της Failaka ως εμπορικό κέντρο. Τα θέματά τους αποδίδουν το φυσικό περιβάλλον, τις θρησκευτικές δοξασίες καθώς και την κοινωνική και οικονομική ζωή. Στη μεγάλη τους πλειονότητα οι σφραγιδολίθοι της Failaka είναι στρογγυλοί, κομβίοσχημοι και το υλικό τους είναι στεατίτης. Μερικοί έχουν ερμηνευθεί ως ιδεογράμματα και θυμίζουν αντίστοιχα από το Bahrein. Αν αυτές οι σφραγίδες είχαν και αποτροπαϊκό χαρακτήρα, δεν είναι σίγουρο.

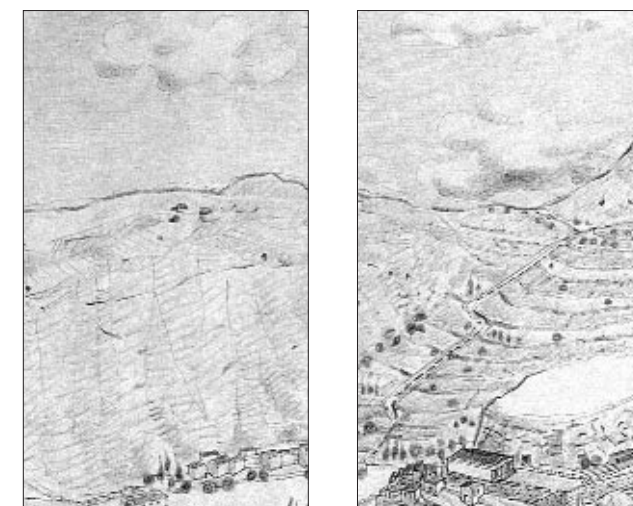
Η δεύτερη σημαντική περίοδος μετά το Dilmun στη Failaka είναι η ελληνοιστική περίοδος. Η ανασκαφές έφεραν στο φως δεξιά του Tell Sa'ad, στην τοποθεσία Tell Sa'id, την ελληνοιστική ακρόπολη της νήσου Ίκαρος. Το όνομα Ίκαρος δόθηκε, σύμφωνα με τον Αρριανό (Βιβλίο 2, παρ. 20), στη Failaka από τον ίδιο τον Αλέξανδρο από το νησί Ικαρία του Αιγαίου Πελάγους. Δε ξέρουμε τι ακριβώς ώθησε τον Αλέξανδρο να ονομάσει το νησί από την Ικαρία. Ίσως το σχήμα του, ίσως το ότι ήταν και αυτό κατάφυτο και είχε πηγές ή, πιθανότερα, διότι οι πρώτοι άποικοι που θα έστελνε εκεί κατάγονταν από την Ικαρία και έδωσε το όνομα προς τιμή τους.

Το 325 π.Χ. ο Μέγας Αλέξανδρος είχε φτάσει μέχρι

τον Ινδό ποταμό. Ο Νέαρχος, τότε ναύαρχος του στόλου, έλαβε την εντολή για να επιστρέψει στη Βαβυλωνία, να πλεύσει κατά μήκος των ακτών του Κόλπου, τις οποίες ο ίδιος αναφέρει ως φυσική ακτή. Ο Αρριανός αναφέρει ότι ο Αλέξανδρος πληροφορήθηκε την ύπαρξη δύο νησιών κοντά στην εκβολή του Ευφράτη. Το πρώτο, μικρότερο, ήταν κατοικημένο, καλυμμένο από πυκνό δάσος και οι κάτοικοι του είχαν αναλάβει τη λατρεία του ιερού. Αυτό το νησί, στο οποίο πρώτος έφτασε ο Ανδροσθένης από τη Θάσο και έστειλε την αναφορά του, έδωσε την εντολή ο Αλέξανδρος να ονομασθεί Ίκα-

Ο Ιωνικός ναός της Αρτέμιδος του 3ου αιώνα π.Χ.

Μυροδοχείο σε σχήμα γυναικείας κεφαλής

ΦΑΙΛΑΚΑ - ΝΗΣΟΣ ΙΚΑΡΟΣ ΣΤΟΝ ΑΡΑΒΙΚΟ ΚΟΛΠΟ

Ελληνιστικά γυναικεία ειδώλια

ρος. Οι Έλληνες άποικοι έφτασαν στη νήσο Ίκαρο στα τέλη του 4ου π.Χ. αιώνα, μετά το θάνατο του Αλέξανδρου κατά τη βασιλεία του Σέλευκου του Α' και έκτισαν ένα οχυρωμένο κτήριο, που ονομάστηκε «ακρόπολις» παρά τις ταπεινές διαστάσεις του. Η ακρόπολη ήταν τετράγωνη, 60 μέτρα μήκος, είχε δύο εισόδους (προς Β και προς Ν), πύργους στις γωνίες και περιβαλόταν από στεγνή τάφρο. Μέσα στην Ακρόπολη βρέθηκαν και κατοικίες, αλλά το κέντρο καταλαμβάνει ο ναός ελληνικού τύπου με ιωνικά κιονόκρανα, αφιερωμένος στη θεά Άρτεμη.

Το 1960 κοντά στη νήσο του εν μέρει τότε ανασκαμμένου ιερού βρέθηκε η περίφημη Στήλη του Ίκαρου, με κείμενο αποτελούμενο από 44 σειρές σε ωραία ελληνικά γράμματα. Επρόκειτο για μεγάλο λίθο, 1,20μ. ύψος, αρκετά κατεστραμμένο (η στήλη ήταν θραυσμένη σε 7 κομμάτια), που άλλοτε στεκόταν στην είσοδο του ναού. Σε κάποια εποχή το νησί πρέπει να είχε υποστεί επιδρομή, ο ναός να λεηλατήθηκε και η στήλη να έγινε αντικείμενο βανδαλισμού και να πετάχθηκε σε μικρή απόσταση από την αρχική της θέση όπου και βρέθηκε από τους Δανούς. Η ανακάλυψη προκάλεσε μεγάλο ενθουσιασμό όχι μόνο στο Κουβέιτ αλλά και διεθνώς, διότι για πρώτη φορά γινόταν σαφής αναφορά στο νησί με το όνομα Ίκαρος «Ανάξαρχος τοις εν Ικάρω οικηταίς χαίρειν». Η Στήλη, που αποτελούσε ένα είδος ιδρυτικού εγγράφου για την ανέγερση του ναού, ήταν στερεωμένη σε λίθινη βάση που φαίνεται ακόμη στη νότια πλευρά του ναού. Ο ίδιος ο ναός είχε

μήκος 11,50μ. και πλάτος 7,50 μέτρα και θύμιζε το θησαυρό των Αθηναίων στους Δελφούς. Στο σηκό βρέθηκε βάση για το άγαλμα της θεάς, που ήταν τουλάχιστον φυσικού μεγέθους, και έξω από το ναό βωμός με βαθμιδωτή βάση για θυσίες και προσφορές. Στο ναό βρέθηκε και θησαυρός νομισμάτων από 13 αργυρά τετράδραχμα της ελληνιστικής περιόδου (βασιλεία Αντιόχου Γ, 223-187 π.Χ.).

Εκτός από το ναό, στην ακρόπολη ανασκάφηκε και μικρός παραθαλάσσιος ναός, πάλι αφιερωμένος στη θεά Άρτεμη, όπου βρέθηκαν εκατοντάδες λίθινα βάρη για τα δίχτυα. Δυτικότερα εντοπίστηκε οίκημα που ονομάστηκε «σούκ» ή εργαστήριο κεραμεικής. Είναι ενδιαφέρον ότι τόσο ο παραθαλάσσιος ναός όσο και το εργαστήριο ήταν έξω από την οχύρωση, πράγμα που δηλώνει ότι οι κάτοικοι δεν είχαν πλέον τίποτε να φοβηθούν.

Το αρχαιολογικό υλικό είναι μείγμα αντικειμένων με επίδραση ελληνική αλλά και ανατολιζούσα. Βρέθηκε πληθώρα γυναικείων ειδωλίων αφιερωμένων στη θεά Άρτεμη, μερικά περιβεβλημένα με χιτώνα σαφώς ελληνικού τύπου, ωραία λίθινη κεφαλή δελφινιού, ακρωτήριο από το ναό και άφθονη κεραμική. Δυστυχώς τα περισσότερα από αυτά τα αντικείμενα που φυλάσσονται στο εκεί μικρό αρχαιολογικό μουσείο με το πόλεμο του Κόλπου και την εισβολή των Ιρακινών καταστραφήκαν ή διασκορπίστηκαν. Η Στήλη του Ικάρου ευτυχώς διασώθηκε και φυλάσσεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο του Κουβέιτ. Η Ελλάδα, μετά από διμερή συμφωνία που υπεγράφη τον Ιούνιο του 2007, έστειλε αρχαιολογική αποστολή για κοινή ελληνοκουβετιανή έρευνα στη νήσο Ίκαρο, η οποία ελπίζουμε ότι θα μας δώσει και νέα ευρήματα.